

TZV. JÓAŠŮV NÁPIS

*Epigrafický nález století?*¹

Martin Prudký

THE „JOASH INSCRIPTION“ – THE EPIGRAPHIC DISCOVERY OF THE CENTURY? In January this year, the report that a stone tablet with a royal inscription had been found, celebrating the repair of the Temple in Jerusalem by Joash in the 9th century B.C., received great publicity. Should the inscription be a genuine archaeological record, then it would indeed be of exceptional importance. This study presents a transcription, translation, and brief analysis of the entire text of the inscription. It critically evaluates the terminology, phraseology and syntax of the text, in particular the extent to which they are analogous to, or on the contrary inconsistent with, the related texts of the Hebrew Bible (2 Kings 12:5ff, 2 Kings 22:3ff, 2 Kings 25:8ff, 1 Kings 6–7, Ex. 12:14 et al.). Having ascertained that the inscription quotes biblical texts (to the extent of exact terminological and phraseological parallels, including the “hapax legomenon”) and presupposes conditions that are undoubtedly much later than would correspond to the time of Joash, and entertaining the suspicion that the phraseology of some formulations is influenced by modern Hebrew (Ivrit), the author comes to the conclusion that the finding cannot be a genuine epigraphic record, but is evidently a forgery.

Úvod

V polovině ledna t.r. vzrušila kruhy starozákonníků a biblických archeologů zpráva, že se v Jeruzalémě našla starověká tabulka s nápisem, který dokládá opravu šalomounovského chrámu za judského krále Jóaše (konec 9. st. ante), a že autenticita nálezu byla „vědecky ověřena“. Tato zpráva, kterou jako první publikoval 13. ledna 2003 izraelský deník Ha'arec, je svými důsledky natolik významná, že po několika dnech poutala pozornost tiskových agentur a významných médií.² Pokud by se jednalo o autentický nápis, byl by vůbec prvním mimobiblickým dokladem historické existence tzv. Šalomounova chrámu v Jeruzalémě. O historickou věrohodnost tradic o předexilním chrámu se – jak známo – vedou nejen odborné spory mezi

¹ Článek je přepracovaným textem hostovské konvokační přednášky, kterou autor 18. března 2003 proslovil na Evangelické bohoslovecké fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě.

² ČTK přinesla první zprávu již 14. ledna 2003: „*Izraelští odborníci prokázali pravost nedávno objevené kamenné tabulky, která hovoří o opravách chrámu zadaných judským králem Jóašem (9. stol. př. n. l.). Text desky s desetiřádkovým nápisem ve fénickém písmu, nalezené zřejmě na Chrámové hoře v Jeruzalémě, se v některých částech shoduje s pasážemi z biblické druhé Knihy královské...*“

bibliсты či badateli o dějinách starověkého Izraele; otázka historické existence Šalomounova chrámu je jednou z „horkých“ otázek v současném izraelsko-palestinském politickém konfliktu. V něm Šalomounův chrám představuje jedinečný symbol, jenž ztělesňuje spjatost dějinné cesty Izraele s daným místem, danou zemí; stejně jedinečnou symbolickou hodnotu má jeruzalémský chrámový okrsek se Skalním dómem a mešitou Al-Aksá pro muslimy. Tyto souvislosti jsou nepochybně důvodem, proč se zprávě věnovala taková pozornost.

Tabulka je obdélníkovou pískovcovou deskou o rozměrech 30×61×8 cm; kámen podle výsledků geologického průzkumu pochází od Mrtvého moře. Nápis o patnácti³ řádcích (v horní části poškozený) je vytesán tzv. protokeanaánským písmem, jehož tvar se podobá písmu tzv. Měšovy stély.⁴ Písmena nápisu jsou až překvapivě dobře čitelná.⁵ Text nápisu je celkově dobře srozumitelný, jazykově (až na několik významných jednotlivostí!) odpovídá standardu biblické hebrejštiny.

1 Dosavadní zprávy o nálezu

Jako některé jiné významné archeologické nálezy v minulosti provází také objev této tabulky řada zvláštních okolností; některé z nich dokonce přesahují míru přiměřené kurióznosti a působí velmi podezřele.

Už například skutečnost, že se majitel tabulky skrývá v anonymitě a komunikuje pouze přes svého právního zástupce, nevzbuzuje důvěru; majitel má ovšem k takovému jednání poměrně jednoduché důvody – pokud by tabulka byla pravá, může být stíhán za přestoupení zákona o ochraně památek; pokud pravá není, může být obviněn z podvodu. Od počátku panuje podezření, že vlastníkem předmětu je Oded Golan,⁶ sběratel antikvit, jenž se vloni proslavil jako vlastník „senzačního“ ossuaria z 1. stol. n. l. s aramejským nápisem „Jakub, bratr Ješuy“.⁷

³ Nikoli deseti, jak uvedla ČTK spolu s řadou dalších tiskových agentur (viz pozn. 2).

⁴ Tzv. Měšova stéla byla objevena v roce 1868 u Dibanu a bývá datována kolem roku asi 830 ante; o Měšovi srv. 2Kr 2,3n.

⁵ Fotografie, přepis a překlad, jakož i další informace a odkazy jsou přístupné na webové adrese <http://www.etf.cuni.cz/~prudky/joas/>.

⁶ K odhalení identity majitele viz epilog.

⁷ Toto běžné ossuarium (schránka na kosti zemřelého a dříve již pohřbeného člověka) s neobvykle formulovaným nápisem by mohlo být schránkou, v němž byly uloženy tělesné pozůstatky „Jakuba, bratra Páně“, a mohlo by tak být dokladem skutečnosti, že Ježíš měl sourozence. Viz André Lemaire, „Burial box of James the brother of Jesus“, in: *Biblical Archaeology Review* Nov/Dec (2002).

Jiným podezřelým rysem nálezu je pochybnost, resp. nedoložitelnost jeho původu. Tabulka nemá žádnou archeologickou dokumentaci. Její majitel tvrdí, že ji koupil na černém trhu starožitností v Jeruzalémě; prý byla před několika lety vykopána při stavebních úpravách na chrámové hoře, když se při tzv. Skalním dómu zřizovaly v podzemí nové prostory. Tuto informaci ovšem nelze nijak ověřit.

Řadu otázek a pochybností vzbuzuje také způsob zveřejnění. Publikována byla pouze zpráva o geologické expertíze, kterou pořídil Geologický ústav při ministerstvu infrastruktury; byla sice zveřejněna fotografie předmětu, tabulka sama však nebyla nabídnuta dalšímu zkoumání. Při publikaci výsledků expertízy bylo taktně zamlčeno, že působnost Geologického ústavu nesouvisí s oblastí archeologie starověku. Ve stínu jednoznačného závěru, že „autenticita nálezů byla potvrzena“⁸ také poněkud zůstává skryta skutečnost, že se provedená expertíza týká pouze ohledání charakteristik kamene, zejména jeho povrchu (patiny a zbytků přichycených látek) – tedy jen jednoho z řady aspektů, jež je třeba odborně prověřit. Publikovaná zpráva nijak nevyhodnocuje další podstatné danosti jako například problematiku epigrafickou (typ písma, písařské provedení) či sám nápis (jazykový a věcný rozbor textu). Při zveřejnění také zůstala zamlčena předchozí etapa zkoumání. Dříve, než majitel na podzim 2001 požádal o vypracování expertízy Geologický ústav, se totiž – jak mezitím vyšlo najevo – obrátil s obdobnou žádostí na Izraelské muzeum. Tato špičková instituce v oblasti archeologie a starověkých dějin Izraele tabulku vrátila s tím, že se jedná o padělek.⁹

Podezření z podvrhu posiluje ještě jedna pozoruhodná okolnost. V roce 1999 publikoval tel-avivský historik dějin Izraele Nadav Na'aman článek,¹⁰ v němž mj. rozvíjí hypotézu, že by určité látky knih Královských mohly být závislé na nedochovaných tzv. královských nápisech, které v předexilní době pravděpodobně patřily k výbavě chrámu či královského paláce v Jeruzalémě. Jakkoli se dosud žádný nález tohoto typu neobjevil, můžeme existenci takových nápisů předpokládat. Deuteronomističtí dějeprevci,

⁸ Tak jeden z autorů expertízy, Shimon Ilani ve zprávě „Ancient Tablet Echoes Bible Passages: Scientists trying to authenticate find, which has murky origins“, MSNBC, 13.1.2003, in: <http://www.msnbc.com/>.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Nadav Na'aman, „The Contribution of Royal Inscriptions for a Re-Evaluation of the Book of Kings as a Historical Source“, in: *Journal for the Study of the Old Testament* 82 (1999), 3–17.

¹¹ Jedná se o nápisy sousedů a „nepřátel“ Izraele, např. Měšovu stélu či asyrské nápisy. Z oblasti Izraele a Judska nebyl dosud žádný nápis tohoto žánru nalezen.

Text nápisu s překladem???????????

אָנְכִי יְהוֹאֵשׁ בֶּן אֵע	0	[J, Jaš, syn A-]
חֲזִיחַ מִלֶּךְ יֵע	1	chazjše, k[rl Ju-]
הֲרָה וְאֵעֵשׂ אֶת הָעַ	2	dska. I učinil jsem (<i>ten</i>) [...]
הַ כְּאִשֶׁר נִמְלֵאָה נִדְעַ	3	tak jak se naplnil do[bro-]
בֵּת לֵב אִשׁ בְּאֶרֶץ וּבְמִדְ	4	voln <i>závazek</i> srdce ˇloveka v zemi a ve ste-
בֵּר וּבְכֹל עָרֵי יְהוּדָה לְ	5	pi a ve vešech mstech Judska, aby
תַּת כֶּסֶף הַקֹּדֶשׁ לְרֵב	6	se dalo strebro svatych darů pehojn
לְקִנְתֵּי אֲבָן מְחֻצָּב וְנֵר	7	k nakoupen kamene tesaného, a cypri-
שֵׁם וְנַחֲשֵׁת אֲדָם לְעֵשֶׂת	8	š a bronzu; ˇloveka, aby (<i>to</i>) učinil
בְּמִלְאָכָה בְּאֵמֶנָה וְאֵעֵשׂ	9	prací poctivou. I učinil jsem
אֶת בְּדִקַּת הַבַּיִת וְהַקֶּרֶת ס	10	(<i>tu</i>) trhlinu (kontrolu?!) Domu, a (<i>ty</i>) zdi o-
בֵּב וְאֵת הַיָּצֵעַ וְהַשֶּׁבֶכַ	11	kolo, a (<i>tu</i>) pristavbu, a (<i>to</i>) mizov-
ם וְהַלּוּלָם וְהַגֵּרֶעַת וְהַ	12	n, a (<i>ty</i>) toit schody (?), a (<i>ty</i>) konzole, a (<i>ty</i>)
דְּלֵתָהּ וְהָיָה הַיָּמִים הַזֶּה	13	dveře. I bude den tento
לְעֵדָתָהּ כִּי תִצְלַח הַמְּלָאָכָה	14	(<i>pamtnm</i>) svedectvm, že zdařila se (<i>ta</i>) pace.
יִצְוּ יְהוּדָה אֶת עַמּוֹ בְּבִרְכָה	14	Nechť opatří JHWH sv lid požehnáním!

kteří pak po znien Jeruzaléma a zboen chrámu sestavovali v babylon-skm exilu látky o djinn cestě Izraele v predexiln době, mohli pro vylien jednotlivých krlu Izraele a Judska využití také vedomosti, kter se pamatovali z techto nápisů. Na konkrétních příkladech obdobných nápisů z nejbližšího historického kontextu¹¹ Na´aman dokládá, jak rysy tyto texty vykazují a jak se k těmto textům mohou vztahovat pslun pasáže biblických látek. V zveru sveho ˇlnku Na´aman uvažuje mj. nad tím, že by prav napiklad oddil o Jašovch opravách chrámu mohl být – na základě svých formálních rysů – „ohlasem“ staršího (autentického) textu, oslavného nápisu o Jašovch zásluhách.

Je tedy nalezen tabulka senzačním dokladem Na´amanovy hypotézy? Pmoarost takov návaznosti a podezel rysy, jež objev provázejí, ovšem vzbuzují podezření, že by se mohlo jednat o fsum, jež Na´amanovu hypotézu vyuiv k fabrikovn historického „důkazu“.

2 Text nápisu

Kromě zprávy o geologick analýze nebyla dosud publikována adn zevrubn zpráva ˇi studie, jež by tabulku a jež text soustavn analyzovala.¹²

Následující odstavce necht nabídnout více než jen první, pedbn ohledání textu nápisu z perspektivy biblického teologa. Problematiku geologick analýzy, posouzení typu psma a dalších epigrafických charakteristik ponechávám pslunm odborníkům. Epigrafickmu textu se hodlám věnovat jak z jazykového tak obsahového hlediska; soustavn se pitomo chci ptát po vztahu tohoto epigrafického textu k analogickm ˇi souvisejícím textům biblickm.

Jestliže text epigrafického dokumentu obsahuje vpovedi ˇi formulace, jež obdobn nacházíme v textech biblických, stojíme před otázkou, jak je vzjemn vztah obou dokumentů.

a) Za extrmn pozici biblicko-historického fundamentalismu by bylo v uvedenm ppad možno označit představu, že nápis Jóašovy oslavn

¹² Z rozborů publikovnch experty v obecnch mediích ˇi zvejnnch pstednictvm internetových diskusních for stojí za zmínku podrobn zpráva Dr. Rochelle I. Altmana („Report on the Temple Tablet“, http://www.bibleinterp.com/articles/report_temple_tablet.htm), jež se podrobn zabývá především psmem nápisu. Polemick rozbor geologick expertn zprávy nabízí na stejnm serveru archeolog tel-avivsk univerzity Yuval Goren („An Alternative Interpretation of the Stone Tablet with Ancient Hebrew Inscription Attributed to Jehoash King of Judah“, http://www.bibleinterp.com/articles/alternative_interpretation.htm); kritickou analýzou postupů, jimiž byla v Geologickm institutu ovevovna pravost nálezu, dochází k zveru, že výsledky expertízy nejsou verohodn; v zveru dokonce nabízí experimentln postup, podle něhož by bylo možné laboratorn vyrobiť předmět tch vlastností, jak popisuje zvejnn expertíza.

tabule z konce 9. st. ante „cituje“ biblický text. Tato představa totiž předpokládá, že biblické texty, jež vykazují doslovné obdoby (1Kr 6, 2Kr 12; případně i Ex 12,14; 2Kr 22,6nn a 2Kr 25,8nn) by touto dobou již byly „citovatelné“, tj. pevně textově ustavené (v dnešní podobě?). Vzhledem k tomu, co dnes starozákonní věda považuje za přiměřený obraz dějin vzniku těchto textů,¹³ je to představa zcela anachronická, a to řádově – v pásmu absurdity.

b) V navázání na již zmíněnou studii Na‘amanovu je však možné uvažovat o opačném vztahu obou dokumentů. Autoři deuteronomistických textů s odstupem několika generací od doby Jóašovy (v exilu, tj. v 6. st.) koncipovali „profetickou dějepravu“, tj. příběh dějinné cesty Izraele, jak může a má sloužit k náboženské očistě, nápravě a rekonstrukci lidu Hospodinova. Tito autoři se zcela jistě mohli opírat o znalost epigrafického materiálu, který znali z předexilního Jeruzaléma – mj. např. o znalost rozmanitých nápisů na královských stélách, pamětních tabulích či nápisech vyrytých na zdech paláců, chrámů a bran. Tato představa je nejen možná, ale má značnou míru pravděpodobnosti. Bohužel, z prostředí předexilního Izraele se nedochoval žádný nápis tohoto typu, takže představa zůstává pouhou hypotézou; u sousedů Izraele a Judy však z této doby analogické texty dochovány máme.¹⁴

c) Jako třetí možnost se nabízí úvaha, že by text nápisu vskutku byl závislý na biblických textech, tj. že by paralely a analogie jeho formulací vskutku byly citáty či ohlasy biblických tradic. Pak by ovšem bylo vyloučeno považovat tabulku za autentický předmět z 9. století ante.

2.1 Přepis, překlad a stručná anotace textu

V následujících odstavcích je text nápisu nejprve po jednotlivých řádcích přepsán do kvadrátního písma (poškození nápisu, případně jeho navrhované doplnění je podle obvyklé konvence vyznačeno hranatými závorkami; koncová písmena v kvadrátu rozlišují, jakkoli v protokenaánském písmu nikdy rozlišována nejsou), následuje vokalizovaný přepis latinkou a pracovní překlad. K jednotlivým řádkům připojuji stručný komentář k užitým termínům či frazeologii, případně hodnotím vztah termínů či vazeb k obdobným biblickým textům.

¹³ Přehledně shrnuje dnešní stav bádání např. Erich Zenger (Hrsg.), *Einleitung in das Alte Testament*, Kohlhammer: Stuttgart 1998, (3. Aufl.), 180–190; česky ve stručném přehledu Rolf Rendtorff, *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*, Vyšehrad: Praha 1996, 234nn.

¹⁴ Časově, místně, „kulturně“ i jazykově je nejbližší paralelou tzv. Měšova stéla (srv. pozn. 15); k assyrským dokumentům tohoto typu srv. Na‘aman (pozn. 10).

- ř. 0: [אַנְךְ . יְהוֹאָשׁ . בֶּן . בִּן . אֵל]
['ánóki . j^ehó'as . ben . 'a-]
Já (jsem) Jóaš, syn A-

Formulace je zcela hypotetickou konjekturou konstruovanou podle obvyklého žánru královských pamětních nápisů (srv. Měšova stéla, ř. 1: „Já jsem Měša, syn Kemošjatův, král Moábu, díbótec...“).¹⁵ Z formulací následujících, jež vykazují řadu analogií (i přímých paralel) k textům 2Kr 12, se usuzuje, že nápis mluví o Jóašovi, synu Achazjáše (2Kr 11,2nn), judském králi z doby 835–796 př. n. l.; biblické podání tohoto judského krále hodnotí pozitivně (2Kr 12,2), zdůrazňuje jeho blízkost chrámovému prostředí (při vyvraždění královského rodu jej prý zachránil a až do chvíle nástupu na trůn vychovával kněz Jójada [2Kr 11,2nn]) a jeho zásluhy o renovaci jeruzalémského chrámu (resp. „domu Hospodinova“ [2Kr 12,5]). – V čitelné části nápisu se ovšem Jóašovo jméno výslovně nevyskytuje.

- ř. 1: [יְהוֹיָדָה . מְלֵךְ . יְהוּדָה]
chazjáhu . m[elech j^e-]
chazjáše, k[rál Ju-]

První tvar na řádce je nejspíše část jména Achazjáš; ve slovní zásobě biblické hebrejštiny totiž není doložen žádný jiný tvar, který by bylo možné pomocí daných konzontané úplného tvaru יהויהוה rekonstruovat. Jméno יהויהוה (Achazjáš, kral. Ochoziáš) nosil jednak severoizraelský král z dynastie Omriovců, syn Achabův (1Kr 22,40nn; asi 853–852), jednak judský král, syn Joramův (2Kr 8,24nn; asi 841). Z řady narážek citací a variací, které spojují text nápisu s příběhem o činech Jóaše, syna Achazjášova,¹⁶ stejně jako z předpokládaného místa nálezu (Jeruzalém) se nabízí předpoklad, že nápis mluví o tomto judském králi, nikoli o jeho severoizraelském jmenovci, synu Achaba.

- ř. 2: [. . .] הָאֵלֹהִים . אֵת . הָאֵלֹהִים . אֵת . הָאֵלֹהִים
húdá . wá'a'as . 'et . ha-[. . .]
dska. I učinil jsem (ten) [. . .]

¹⁵ Alfred Jepsen, *Královská tažení ve starém orientu: Prameny k dějinám starověké Palestiny*, Vyšehrad: Praha 1987, 143; Karl Jaroš, *Hundert Inschriften aus Kanaan und Israels: Für den Hebräischunterricht bearbeitet*, Schweizerisches Katholisches Bibelwerk 1982, 44.

¹⁶ V kontextu příběhů o judském králi Jóašovi se odkaz na Achazjáše objevuje v 2Kr 11,1.2; 12,19 a 13,1.

V biblické hebrejštině není doložen tvar, který by byl tvořen konsonantami הרה; neexistuje ani varianta, která by možné slabiky tohoto tvaru vytvářela dlouhými samohláskami, jež by mohly být v masoretském textu vyjádřeny tzv. podklady (tzv. *matres lectionis*; hypoteticky např. tvar הירה).¹⁷ Konsonanty הרה jsou tedy nejspíše¹⁸ částí tvaru, který začíná na předchozím (porušeném) řádku. Ze slovní zásoby biblické hebrejštiny vyhovuje pouze termín יהודה (*J^ehúdá*, Judsko; bez podkladu ו); tento termín je podle obvyklého stylu královských nálezů na tomto místě možné očekávat, odpovídalo by to obvyklému formuláři daného žánru.¹⁹

Také slovesný tvar ונאש (*wá 'a 'as*) je v královských nápisech obvyklým tvarem; např. v nejbližší paralele, v textu tzv. Měšovy stély tentýž tvar také uvádí první větu, již po představení jména a titulu oslavovaného krále začíná vlastní výčet jeho pamětihodných činů (srv. Měšova stéla, ř. 3).²⁰

Slovesný předmět – tj. klíčový termín označující zde oslavovanou činnost – je bohužel nečitelný; každá jeho rekonstrukce by nutně byla neúnosně hypotetická.²¹ Z následujícího kontextu můžeme pouze usuzovat, že se mohlo jednat o provedení opravy chrámu – počín, jímž by se mohl do dějin zapsat král, jenž „...po všechny své dny činil to, co je správné v Hospodinových očích, poněvadž ho vyučoval kněz Jójada“ (2Kr 12,3).

- ř. 3: ה . כאשר . נמלאה . נ[ד]ר
-á . ka^ašer . niml^e'á . n[id-]
? , tak jak se naplnily do[bro-]

Řádky 2–9 obsahují jedinou, vícenásobně rozvitou větu; hlavní teze, formulovaná analogicky k biblickým výčtovým vyprávěním slavných skutků (sloveso v tzv. narrativu [konsekutivním imperfektu]: ונאש), je následně rozvíjena bohatě rozvětvenou vedlejší větou se slovesem v perfektu a řadou infinitivních vazeb.

¹⁷ V epigrafických textech předexilní doby se tzv. podklady nevyskytují (srv. např. text Měšovy stély či nápisu v šiloašském vodovodním tunelu; Jaroš, Op. cit., 44n a 71n).

¹⁸ Teoreticky je možno uvažovat o jinak nedoložené femininí variantě termínu הרה (hed, hlasitý rámus, pokřikování); významová souvislost je však na tomto místě nejasná.

¹⁹ Srv. úvodní větu tzv. Měšovy stély citovanou výše (viz ř. 0.).

²⁰ Jaroš, Op. cit., 44: ואנש הבמת זאת לכמש בקרהה בנס – *wá 'a 'as ha-bámat zót láKámoš b^eQarchó b^enes* – „I učinil jsem tuto výšinu (tj. svatyni) pro Kémoše v Qarchó na znamení...“

²¹ ה jako poslední čitelné písmeno na ř. 3 je možné považovat za gramatický člen, tutéž konzonantu jako první písmeno následujícího řádku je možné pokládat za femininí nominální koncovku. Pro doplnění termínu však není v dochovaném tvaru nápisu žádná opora.

Slovesný tvar נמלאה (*niml^e'á*; ni. pf. fem.) je gramaticky možný, v biblické hebrejštině ovšem nedoložený; od kořene alm v nifalu nejsou tvary affirmativní konjugace (tzv. perfekta) vůbec doloženy.²²

- ř. 4: בת . לב . אש . בארין . ובמר
-bat . leb 'iš . bá'árec . úbámid-
volné dary srdce člověka v (té) zemi a v (té) ste-

• ř. 5: בר . ובכל . ערי . יהדה . ל
-bár . úb^ekol . 'áré . j^ehúdá . lá-
pi a ve všech městech Judska, aby

Subjektem slovesa je adnominální vazba לב . אש בת [נ]ד (*ni[d]bat leb 'iš*, „dobrovolný závazek lidského srdce“). Rekonstrukce poškozeného písmene ד je poměrně pravděpodobná, jeho spodní polovina je na kameni ještě čitelná. Termín נדבה označuje tíhnutí, vnitřní sklon či záměr něco učinit.²³ V kultickém kontextu označuje též dobrovolný obětní dar (srv. např. Ex 35,29; 36,3; Ez 46,12); volněji může označovat též dobrovolně přijatý závazek něco vykonat, tedy vyhlášený záměr (srv. Dt 23,24).²⁴

Vazba לב אש (*léb 'iš*) se v obdobném smyslu vyskytuje právě také v 2Kr 12,5.²⁵ Také zde (v částečně jiné formulaci) vyjadřuje dobrovolný závazek přinést stříbro (peníze) pro jeruzalémský chrám.²⁶

Adnominální vazba jako celek נדבת לב אש (*nidbat léb 'iš*) zde tedy zřejmě má opisovat záměr opravit jeruzalémský chrám; tento záměr je zde stylizovaně vyjádřen jako dobrovolné „tíhnutí srdce“ příslušné komunity.

Společenství lidu, jež je nositelem tohoto dobrovolného závazku, je představeno v trojné struktuře podle místa pobytu, resp. podle struktury

²² Jedinou myslitelnou výjimkou by mohla být formulace נמלאה (neboť hlava má jest/ naplněna rosou) v Pís 5,2; zde je ovšem tvar נמלא (*niml^a*) vzhledem k syntaktické vazbě obvykle považován za participium. Tvary praeformativní konjugace (tzv. imperfekta) se vyskytují jedenadvacetkrát.

²³ Jedná se o derivát slovesného kořene נדב, „hnát“, „pohánět“; pas. „být puzen“.

²⁴ Dt 23,24: „Budeš bedlivě dodržovat to, co vyřkly tvoje rty a co jsi dobrovolně slíbil Hospodinu, svému Bohu, k čemu ses svými ústy zavázal.“ (נדרה אשר דברת בפיה ...)

²⁵ 2Kr 12,5: כל־כסף אשר יעלה על לב־איש להביא בית יהוה ... *všechno stříbro, které někdo dobrovolně přinese do Hospodinova domu, ...*

²⁶ Výraznost této paralely zvyšuje fakt, že z celkem šesti výskytů vazby לב־אש v biblické hebrejštině je pouze tento jediný takto specifický (aspekt dobrovolného „daru srdce“).

²⁷ Vazba tvarů במדבר ... בארין se v biblických textech vyskytuje pouze v přístavkovém vztahu (1Kr 9,18), případně v poetických paralelismech (Ez 19,13; Oz 13,5); nikdy jako vícenásobné určení místa.

samosprávného zastoupení – obyvatelé (1) (*úrodné*) země, (2) stepi a (3) judských měst. Takové členění je ovšem pro předpokládaný historický kontext zvláštní; v biblických textech nemá paralelu.²⁷

Celkový smysl výpovědi – že král učinil onen pamětihodný čin (obnovu chrámu) „tak, jak“ se naplnil záměr či tužba všech jeho poddaných – je pro žánr královských nápisů zcela neobvyklý; nápisy zpravidla opěvují pouze krále samého a všechny pamětihodné činy z doby jeho vlády připisují výlučně jemu.

- ř. 6: תת · כסף · הקדשם לרב ·
-tet · kesef · haqq^odášim lárób
se dalo stříbro (*ze*) svatých darů přehojně

Tvarem לתת (*látet*; נתן inf. cs.) začíná další větná fráze. Infinitivní vazba zde vyjadřuje účel – je třeba „dát stříbro (*ze*) svatých darů“ na nákup materiálu a odměnu pracovníků.

Fráze כסף הקדשם (*kesef haqq^odášim*, „stříbro svatých darů“) má přesnou paralelu v 2Kr 12,5; nápadnost paralely zvýrazňuje, že se v biblické hebrejštině jedná o jediný výskyt této formulace (*hapax legomenon!*). Samotný pojem קדשם (*q^odášim*) je pro označení /finančních/ darů přinesených do svatyně pevně terminologicky zakotven²⁸ a v oddíle 2Kr 12,5nn zaznívá opakovaně.²⁹

Stříbra ze svatých darů, tj. prostředků z chrámové pokladny je na opravu Hospodinova domu třeba vydat „hojně“ – לרב (*lárób*).³⁰ Související biblické oddíly vyjadřují obdobný motiv slovesně: vydávané stříbro se pracovníkům „nevyúčtovává“ (2Kr 12,16; 22,7).

- ř. 7: לקנת · אבן · מוחצב · ובר ·
liqnót · 'eben · machcéb · úbró-
k nakoupení kamene tesaného a cypři-

Další infinitivní vazba uvádí účel vydávání stříbra – má sloužit „k pořízení“, resp. „k nakoupení“ stavebního materiálu a zaplacení řemeslníků.

Syntagma אבן מוחצב (*'eben machcéb*, kámen otesaný) má opět poměrně přesnou analogii v 2Kr 12,13 i 22,6;³¹ v biblických textech je ovšem ve

²⁸ Např. Ex 28,38; Lv 22,2–16; Nu 5,9; 1Kr 7,51; 15,15; 1Pa 26,20.

²⁹ 2Kr 12,5.19.19.

³⁰ K adverbialnímu užití tvaru ve stejném smyslu srv. např. 1Kr 10,10.27; 1Pa 12,41 aj.

všech výskytech této fráze plurál אבני מוחצב (*'abné machcéb*, kameny otesané).

- ř. 8: שם · ונחשת · אדם · לעשת ·
šim · ún^echóšet · 'ádám · la^asót
šů a bronzu, /také/ člověka, aby /to/ učinil

Termín ברז (vzácné dřevo, cypřiš; v nápisu tvar pl.) zaznívá v biblickém vyprávění nikoli v oddíle o Jóašově opravě, nýbrž již v souvislosti s prvotní stavbou jeruzalémského chrámu (1Kr 5,22.24; 6,15.34 a zejména 9,11 paralelně s dřívím cedrovým). I tento termín, jakkoli představuje dílčí variaci oproti obecnějšímu עציים („dříví“; 2Kr 12,13 a 22,6), tedy má jednoznačnou vazbu na biblickou tradici o stavbě jeruzalémského chrámu; podobně jako termín עציים („dříví“) v uvedených textech je i zde užit plurálový tvar.

„Bronz“ – נחשת (*nechóšet*) – může být stavebním materiálem pro budovu chrámu (srv. sloupy včetně hlavic a podstavců, 1Kr 7,15nn a 2Kr 25,13nn), je však také látkou, z níž jsou zhotoveny mnohé předměty chrámové výbavy, zejména předměty pro kultický provoz – např. oltář (1Kr 8,64; Ex 38,30), stojany, kola, nádrže (1Kr 7,27.30.38), hrnce, lopaty, kroupky (sumárně 2Kr 7,45 a 2Kr 25,14).

Také položka „člověka“ najatého, „aby učinil tu práci“ není jen lapidární zmínkou o nutných personálních nákladech, nýbrž je formulací, jež má jako specifický motiv analogii v látkách o stavbě chrámu Šalomounova – srv. zejména 1Kr 7,14, kde je Chíram povolán, aby „učinil všechnu tu práci s mědí“ ... „a učinil všechnu tu práci“.³² V oddílech 2Kr 12,5nn a 22,3nn se pak jako ustálená varianta tohoto terminologického spojení vyskytuje syntagma participiální עשי המלאכה (*'ósé hamm^el^aká*, „ti, kdo pracovali“, „vykonavatelé toho díla“).³³

- ř. 9: במלאכה · באמנה · ואעש ·
biml^a'ká · be^emúná · wá^a'ás
prací poctivou. I učinil jsem

Předložková vazba ואעש במלאכה (*la^asót biml^a'ká*) je zvláštní; u slovesa עשה (*'šh*, „činit“) je v biblické hebrejštině běžná vazba s přímým předmětem

³¹ Opět se jedná o vazbu se specifickým výskytem právě v oddíle o opravě chrámu; kromě uvedených výskytů je spojení doloženo již jen v 2Pa 34,11.

³² 1Kr 7,14: ונעש את-כל-מלאכתו ... ונעש את-כל-מלאכתו ...

³³ 2Kr 12,12.15.16; 22,2.2.9.

v akusativu.³⁴ Předložkovou vazbu je možné pojmout jako spojení instrumentální, související s následujícím adverbialním určením באמנה (be^emu-*ná*, „věrně“). Tento poslední tvar má v obdobné souvislosti opět analogii v biblických oddílech o opravách chrámu (2Kr 12,16 a 22,7).³⁵

Tvarem ואשש (wá^e ‘a’as, „i učinil jsem“) navazuje nová věta, jež uvádí konkrétní popis pamětihodné obnovy chrámu. Užítím identického tvaru jako na počátku předchozí věty (ř. 2) je navozen dojem monumentální stereotypnosti; tento rys lze u textů obdobného žánru doložit jak v biblickém podání o zásluhách králů,³⁶ tak v dochovaných královských nápisech.³⁷

- ř. 10: את · בדק · הבית · והקרת ס
'et · bedeq · habbajit · w^ehaqqirót sa-
(tu) trhlínu (kontrolu?!). Domu, a (ty) zdi o-

Slovní spojení בדק הבית (bedeq habbajit) je jednou z klíčových spojnic nápisu s biblickým podáním o opravách chrámu za Jóaše či Jóšijáše; toto slovní spojení se totiž vyskytuje právě jen v těchto oddílech.³⁸ Současně je toto syntagma, resp. jeho vazba se slovesem jedním z nejzřetelněji pro-

³⁴ Srv. např. Ex 20,10; 36,6; Lv 23,30; Dt 5,14; 16,8.

³⁵ Ve 2Kr 12,16 jde analogie až k defektivnímu způsobu psaní אמנה (hapax!) místo standardního אמנה.

³⁶ Např. sumář Davidova „kralování“ podle 2Kr 2,11: „a dnů, co kraloval David nad Izraelem (bylo) čtyřicet let; v Hebronu kraloval sedm let a v Jeruzalémě kraloval třicet tři let.“

³⁷ Srv. např. Měšova stéla, ř. 21–23.26–27 se stereotypním výčtem „budovatelských počínů“ (sloveso hnb, „stavět“); cit. podle Jaroš, Op. cit., 44:

אנך · בנתי · קרחה · המת · היערן	ř. 21	A postavil jsem Qarcho, hradby (toho) skalního lesa ...
ואנך · בנתי · שעריה
ואנך · בנתי · מגדלתה	ř. 22	a postavil jsem jeho brány
a postavil jsem jeho věže
ואנך · בנתי · בת מלך	ř. 23	a postavil jsem palác královský ...
אנך · בנתי · ערער	ř. 26	A postavil jsem ‘Aro’er ...
אנך · בנתי · בת במות
אנך · בנתי · בצר	ř. 27	A postavil jsem Bet-Bamot ...
A postavil jsem Bezer ...
ואנך · בנתי · מוהדעבא ובת דבלתן	ř. 29	A postavil jsem [Made]bu a Bet-Diblatan ...

³⁸ Viz 2Kr 12,6.7.8.9.13 a 2Kr 22,5.

³⁹ Český ekumenický překlad v 2Kr 12,7.8.9 a 2Kr 22,5 frází překládá „[opravit] poškozené části domu“.

⁴⁰ Podobně jako již termín ברז (cypřišové dřevo), viz výše (ř. 8).

blematických formulací nápisu. Fráze zasluhuje podrobnější samostatný rozbor (viz níže, odst. 2.2.b). Harmonizující překlad, který odstraní rozpor-
nost formulace, by mohl s ohledem na následující kontext znít: „a učinil jsem (tj. opravil jsem [příp. provedl jsem kontrolu na tom, ...]), co (bylo) poškozeno na domě,³⁹ a zdi okolní...“.

Všech šest následujících rozvíjejících předmětů, jež mají představovat výčet stavebních oprav, které byly v domě Hospodinově provedeny, má jednoznačnou vazbu nikoli na opravy chrámu, nýbrž přímo na jeho stavbu, jak je v biblickém podání připisována Šalomounovi;⁴⁰ analogicky k tomu pak i na příběh o zničení tohoto chrámu, jak je líčí poslední kapitola deuteronomistické dějepavy (2Kr 25,9nn). Žádný z uvedených termínů se však nevyskytuje v oddílech o Jóašově či Jóšijášově opravě chrámu. Jakoby text nápisu chtěl položit zvlášť silný důraz na to, že se týká specificky chrámu Šalomounova, resp. obnovy jeruzalémského chrámu do původního stavu; jakoby textu nápisu šlo vposledu o Šalomounův chrám, nejen o pamětihodnost Jóašovy obnovy.

Alespoň stručně charakterizujeme jednotlivé položky uváděných oprav:

- ř. 11: כב · ואת · היצע · והשבכ
-bíb · w^eet · hajjáci^a · wehaššebáki-
kolo, a (tu) přístavbu, a (to) mřížová-

Plurálový tvar והקרת (w^ehaqqirót, „zdi“) označuje vnější zdi „domu Hospodinova“; při popisu stavby Šalomounova chrámu se jako motivové slovo objevuje několikrát.⁴¹ Také termín כב (sábíb, „okolo“) se v popisování stavby a vybavy chrámu pod Šalomounovým vedením vyskytuje opakovaně,⁴² zatímco v oddílech o chrámových opravách (2Kr 12 a 22) zcela chybí.

Termín יצע (jácia‘) označuje vnější přístavbu u bočních stěn chrámu. Vyskytuje se pouze v příběhu stavby chrámu v 1Kr 6,5.6.10 (sic!),⁴³ a to právě v těsné souvislosti s termíny „zdi“, „okolo“ a slovesným tvarem וישש (wajja ‘as; „a udělal“).

⁴¹ 1Kr 6,5.6.15.16.29.

⁴² 1Kr 6,5.5.5.6; 7,12.18.20.23.23.24.24.35.36; příznačně také při zničení Šalomounova chrámu 2Kr 25,17.

⁴³ Ve všech třech případech – a právě jen v nich (sic!) – se navíc jedná o keré/ketib; zvláštnost tvaru a jeho významu na tomto místě je tedy masoretskou tradicí zvlášť zajištěna.

⁴⁴ Etymologický materiál a možnosti významů přehledně uvádí Ludwig Köhler a Walter Baumgartner (Hrsg.), *Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament II*, Leiden 1974, (3. Auflage), 498.

Termín שבכָּה (*šebáká*, [pl. *šebákím* i *šebákót*] „(ozdobné) mřížování“) také pevně patří k popisu Šalomounova chrámu. Kromě sedmi výskytů při líčení stavby chrámu (1Kr 7) se dvakrát vyskytuje v popisu jeho zničení (2Kr 25,17). Při líčení výzdoby Šalomounova chrámu užívá tento termín také 2Pa 24,12–13 (třikrát) a Jr 52,22–23 (dvakrát).

- ř. 12: ם . והלולם . והגרעת . וה
-m . w^ehallúlím . w^ehagg^erá 'ót . w^eha-
ní, a (ty) točité schody (?), a (ty) konzole, a (ty)

Termín לולִים (*lúlím*) je v biblické hebrejštině *hapax legomenon*; jeho význam není zcela jednoznačný. V příbuzných jazycích označuje „prostor schodiště“, „prohlubeň v podlaze“, „šroubovitě vinutí“,⁴⁴ jednotliví badatelé termín spojují s různými typy „vertikálních průchodů v domě“ – od „padacích dveří“⁴⁵ až po „točité schodiště“.⁴⁶

Také termín גרעת (*g^erá 'ót*) je unikátní. V biblické hebrejštině není doložen, existuje zde však blízká varianta מִגְרָעוֹת (*migrá 'ót*), jež je ovšem opět *hapax legomenon* (1Kr 6,6). Oba termíny jsou odvozeny od slovesného kořene גרע I. („krátit“, „ustoupit“); jedná se o termíny architektonické, označující výstupky v nosných zdech, jež umožňují uložit příčné stropní trámy bez zahlubování do nosného zdiva – konzolové nosníky (ČEP „řimsovité výstupky“).

- ř. 13: דלתת . והיה . הים . הזיה
-ddaltót . w^ehájá . hajjom . hazzé
dveře. I bude den tento

Tvar דלתת (*daltót*, „dveře“, „vrata“) patří k běžným a frekventovaným slovům; označuje řadu různých typů dveří – dveře jednotlivých domů či jejich uzavíratelných místností (Gn 19,6.9.10; Sd 3,23nn), městské brány (Sd 16,3; Neh 3,1nn aj.) i chrámová vrata (דלתות הבית 1Kr 7,50). I tento termín je výrazně spojen s příběhem stavby Šalomounova chrámu. Dvěřím svatyně se v biblickém podání věnuje značná pozornost, protože oddělují prostor svatyně od vnějšího prostoru; jejich materiál, výprava i výzdoba jsou detailně pojednány.⁴⁷

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Tak ČEP; kral. „šnek“; zde je podstatná větná vazba se slovesem עלה „vystupovat (vzhůru)“.

⁴⁷ Viz 1Kr 6,31.32.34; 7,50; srv. též 2Kr 18,16.

Je pozoruhodné, že z celého konkrétního výčtu stavebních činností se v souvisejících biblických oddílech pouze úvodní fráze (בדק הבית „trhlina Domu“) týká opravy chrámu; všechny ostatní termíny ř. 10–13 nejsou v 1Kr 12 a 22 vůbec doloženy, souvisí ovšem s výstavbou Šalomounova chrámu (1Kr 6n; případně jsou i zmíněny při líčení jeho destrukce v 2Kr 25,17). Nápis tím pozoruhodně přesouvá důraz směrem k poloze statutární konstituce (spíše než dílčí opravy či příležitostné rekonstrukce); je zřetelné, že vposledu běží o chrám Šalomounův.

Následuje nová věta, jež obrací perspektivu od činů vykonaných v (nedávné) minulosti k jednání budoucímu; obrat perspektivy je zcela v souladu s biblickou hebrejštinou vyjádřen tvarem והיה (*w^ehájá*, „i bude ...“).⁴⁸ Jakkoli se formulace věty zdá být jazykově hladká a věcně srozumitelná – „i bude tento den památkou (památným svědectvím)“ – je jak po stránce jazykové, tak z hlediska věcného nanejvýš kuriózní; v odstavci 2.2.c jí proto věnuji samostatný výklad.

- ř. 14: לערת . כי . הצלח . המלאכה
lá 'édút . kí . ticlach . hamm^elá 'ká
(památným) svědectvím, neboť zdařila se (ta) práce.

Navazující věta vyjadřuje gramatický předmět, tj. věcný obsah tohoto „památného svědectví“. Její syntax i způsob navázání na předchozí větu jsou stejné jako v Dt 31,21; s tímto veršem výpověď spojuje i terminologická shoda („a bude... svědectvím“):

וְהָיָה כִּי־תִמְצְאוּ אֹתוֹ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת
a stane se, že nastanou mnohé zlé věci a soužení

וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעַד
a bude vypovídat tato píseň proti němu jako svědectví,

כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ
že není zapomenuta v ústech jeho potomstva.

Formulace כִּי תִצְלַח הַמְּלָאכָה (*kí ticlach hamm^elá 'ká*) by pro kontext 9. stol. byla jazykově značně neobvyklá; obdobné výpovědi, kde se neosobně mluví o zdaru „práce“ – nikoli o personálním subjektu (jehož osobní konání

⁴⁸ Wolfgang Schneider, *Grammatik des Biblischen Hebräisch*, Claudius Verlag: München 2001, (8. Aufl.), § 54. makrosyntaktische Zeichen.

provází zdar a požehnání) – se vyskytují pouze v pozdějších (nikoli přexilních) vrstvách jazyka. Podrobněji viz samostatný odstavec (níže 2.2.d).

- ř. 15: יצו · יהוה · את · עמו · בברכה
j^ecaw . JHWH . 'et . 'ammó . bibráká
 Necht' opatří⁴⁹ JHWH svůj lid požehnáním!

Poslední řádek uzavírá nápis samostatnou větou – formulí požehnání. Formulace je opět dosti zvláštní. Úvodní jussivní slovesný tvar není vytvořen přímo od termínu ברכך (*j^ebárek*), jak bývá obvyklé v řadě biblických⁵⁰ i mimobiblických⁵¹ dokladů formule požehnání. Běží zde zřejmě o nepřímý opis, nikoli performativní výrok žehnajícího – „necht' Hospodin přikáže požehnání pro svůj lid“, resp. „necht' Hospodin opatří lid svůj požehnáním“. Tato nepřímá formulace by mohla souviset se skutečností, že se jedná o nápis královský – nikoli o performativní výrok žehnajícího kněze (např. ve stylu áronského požehnání Nu 6,24) či soukromou prosbu v kultickém kontextu (jako např. nápisy v Kuntillet Adžrud; viz pozn. 51). Vzhledem k tomu, že nám zcela chybí jakýkoli srovnávací materiál žánru královských nápisů z prostředí Izraele či Judska, nelze k této formulí říct více, než jen konstatovat její zvláštnost (a jistou syntaktickou podobnost s Ž 29,11; viz pozn. 50).

2.2 K podezřelým rysům některých formulací

Na několika místech text nápisu vykazuje závažné problémy, které vzbuzují pochyby o tom, že by se mohlo jednat o autentický dokument z hluboce předexilní doby (9. či 8. st.). V následujících pěti odstavcích se podrobněji věnujeme některým podivným jevům v pravopisu, terminologii, frazeologii i ve věcném obsahu či jeho souvislostech.

⁴⁹ Doslova „přikáže“; v zájmu zachování vazby slovesa s přímým předmětem („lid svůj“) a předložkovou vazbou („požehnáním“) volím volnější překlad, který však umožňuje zachovat logiku vazeb dalších větných členů.

⁵⁰ Pro nejběžnější přímé formule požehnání srv. např. Nu 6,24–26; Ž 128,6; 134,3; Jr 31,23; Rt 2,4 (formule: יהוה יהוה; יְבַרְכֶּךָ יְהוָה); syntaktické stavbě výroku je formulačně nejbližší Ž 29,11, kde po jussivním slovesném tvaru יְבַרְכֶּךָ také následuje jako přímý předmět אֶת־עַמּוֹ a předložková vazba s ב: אֶת־עַמּוֹ בְּשֵׁלוֹם: יְבַרְכֶּךָ („necht' požeň [Hospodin] lid svůj pokojem“).

⁵¹ Např. nápisy z Kuntillet Adžrud (poutní svatyně v Negevu, polovina 9. st.):
 ברכתך ליהוה [...] ולאשרתה יברך וישמרך יהוה עם אדני
bérachtichá láJHWH ... úle'ašertó: jebárechchá wejšmerekchá wajehí 'im 'adóni
 „žehnám ti při Hospodinu [...] a při ašeře jeho: at' požeňná tě a at' opatruje tě a at' je s pánem mým“

Jaroš, Op. cit. 58n.

(a) pravopis jména »Jehúdá«

Dvakrát se v nápisu objevuje tvar יהדה (*J^ehúdá*, Judsko; ř. 1–2 [částečně rekonstruováno] a 5). Pro 9. či 8. století by se jednalo o zcela unikátní doklad pravopisu tohoto jména. Podle evidence shromážděné a prověřené B. J. Diebnerem⁵² se totiž tento pravopis poprvé vyskytuje teprve na ptolemaiovských mincích (3. st. [*sic!*]); pro dobu dřívější je epigraficky doložen pouze stručnější tvar jména יהוד / יהוד (Jáhúd).

(b) »i učinil jsem ... bedeq ha-bajit«

V dochovaném tvaru nápisu je klíčovým místem, jež spoluvytváří souvislost s biblickým oddílem o Jóašovi, fráze ברק הבית (*bedeq ha-bajit*; ř. 10). Toto spojení se vyskytuje v textu Bible celkem šestkrát – z toho pětkrát právě v oddíle o Jóašově opravě Hospodinova domu (2Kr 12,6.7.8.9.13) a jednou v oddíle o opravě Jósijášově (2Kr 22,5); zazní-li tedy tato fráze, není možné si ji nespojit s uvedenými oddíly. Sám termín ברק (*bedeq*) bývá často překládán jako „poškození“ či „poboření“ ve smyslu stavební zchátralosti budovy. Jakkoli kontext, jenž zmiňuje stavební kámen a dříví, může k takovému pojetí vést, je zřetelné, že v biblických oddílech termín označuje spíše „statutární“ trhlínu chrámu, jenž byl „rozpolcen“ modloslužbou. Proto je zde termín užíván absolutně (jako theologumenon). S tím zřejmě souvisí také velmi pozoruhodné „překládání“ Septuaginty, která na všech výše uvedených místech (*sic!*) termín pouze transliteruje (το βεδεκ τοῦ οἴκου) – pro posluchače tohoto překladu tedy muselo jít o termín zavedený a zcela zdomácnělý.

Kromě samotného termínu je v biblické hebrejštině stabilní i vazba se slovesem – termín ברק (*bedeq*) se pojí výlučně se slovesem חיך (*pi* „upevnit“, „posílit“). Vazba na slovesný kořen je natolik pevná, že zůstává zachována i tam, kde se příslušné termíny dostávají do spojení adnominálního (Ez 27,9.27) či infinitivního (2Pa 34,10). Z logiky vazby přitom vyplývá, že termín ברק (*bedeq*) je chápán negativně – jako vada, kterou je třeba odstranit („upevnit“ dům Hospodinův, jenž je ohrožen „trhlinou“ modlářství). Výrok Jóašova nápisu ovšem vyznívá zcela opačně: „učinil jsem (אָשַׁע) wá'á'as) trhlínu Domu“!

Záhada takové formulace je vysvětlitelná poměrně snadno – odpovídá jazykovému usu moderní mluvené hebrejštiny (ivrit), kde termín ברק (*bedeq*) označuje jednak „kontrolu“ (například stavebního stavu nemovitosti), jednak s prověrkou související „úklid“ či „renovaci“; běžně se přitom pojí

⁵² Bernd Jorg Diebner, „Erwägungen zur Namensform „Juda“/ jehuda“, in: *Dielheimer Blätter zum Alten Testament* 25 (1988), 49–73.

právě se slovesem עשה.⁵³ V dnešní hebrejštině možno říci (narozdíl od biblické) „učinil jsem opravu (toho) domu“ slovy וַאֲשַׁם אֶת בְּרִקְ הַבַּיִת (wá'á'as 'et bedeq habbajit).

(c) výroční památka?

Další značně podezřelé místo je na ř. 13–14. Věta „i bude tento den památným svědectvím“ vyznívá, jakoby nápis počítal s výročním připomínáním památky „tohoto dne“, tj. s pravidelnou výroční oslavou. To je z věcného hlediska velmi podivné. Taková formule se – pokud je mi známo – na královských nápisech nikde nevyskytuje (z dané kulturní oblasti je jich ovšem dochováno velmi málo). Ostatně, neodpovídalo by to ani základní funkci těchto nápisů. Ty sice mají „na věky připomínat“ slavné činy opěvovaného vládce, nebývá s nimi však spojeno zřízení výročního svátku. Spojit památku na úspěšného panovníka s výročním datem by bylo nesnadné již proto, že nápis obvykle kumulativně připomíná celou řadu významných činů a událostí, jimiž se jmenovaný král během svého života zapsal do dějin. Jako datum „památky“ by sice mohlo přijít v úvahu datum úmrtí, s ním však královské nápisy obvykle nijak nesouvisejí, protože bývaly zřizovány ještě za života opěvovaného panovníka (zřejmě na jeho přímou objednávku).⁵⁴

Tři pozorování mohou tuto kuriózní větu osvětlit:

(1) *Pozadí formulace:* Věta vyznívá jako pevná formule zřizující „tento den“ jako výroční svátek; jedinou blízkou paralelou takového výroku v biblických textech je Ex 12,14:

וַיְהִי הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזִכְרוֹן

a bude vám tento den památným znamením

וַחֲנֻמֶתְכֶם אֶתוֹ חַג לַיהוָה לְדִרְתֵיכֶם

a budete jej slavit (jako) svátek Hospodinův v pokoleních svých

חֲקַת עוֹלָם תִּחְגְּלוּ

(jako) nařízení věčné slavit jej budete

Formulační podobnost první věty je nápadná; shoda je až na variaci termínu „památné znamením“, resp. עֲדָת („památné svědectví“) a na vynechání dativního „vám“ úplná. S ohledem na další rysy této výpovědi se na-

bízí vysvětlit tuto shodu předpokladem, že autor Jóášova nápisu znal text Ex 12⁵⁵ (běží o notoricky známý text židovské liturgické tradice!) a byl jím – třeba jen podvědomě – ovlivněn.

I tak se ovšem jedná o paralelu věcně dost podivnou: v Ex 12 běží o ustanovení roku beránka, jenž má být památkou (výročním svátkem) základní soteriologické události ve víře lidu Hospodinova. Vyvedením z Egypta, jež se zde připomíná, Hospodin rozhodujícím způsobem zasáhl do dějinné nouze svého lidu; důvěra v Boží zachraňující jednání – zde zjevené – je jádrem víry Izraele; *proto* má být událost vyvedení z Egypta připomínána a oslavována výročním svátkem (pesach, tzv. velikonoce). V Jóášově nápisu oproti tomu běží (*pouze*) o rekonstrukci chrámu. Zejména v sousedství formulace o „provedení opravy domu“, jež vyznívá jako pouhá stavební oprava zchátralé budovy, působí velmi zvláště, že by tento počín mě být připomínán *výročním svátkem*.

(2) *Fenomén výročního svátku:* Pokud se ovšem nejednalo pouze o dílčí stavební úpravu, nýbrž o radikální očistu, resp. statutární obnovu či znovuzřízení svatyně (jak navozuje biblický usus vazby „upevnit trhlinu domu“ – s nímž se ovšem formulace nápisu fatálně rozchází!), pak by se jako přímá dějinná paralela nabízel jeden ze svátků, který Izrael dodnes slaví – totiž *chanuka*. Tento *výroční svátek*, jak známo, připomíná znovuzasvěcení jeruzalémského chrámu dne 25. Kislevu 164 ante, kdy byla – řečeno obrazně – „zpevněna trhlinu domu“, kterou způsobil Antiochos IV. Epifanes instalací Dia olympského do jeruzalémské svatyně. V návaznosti na argumentaci předchozího odstavce bychom odtud mohli vyvodit, že za formulací „i bude tento den památkou“ lze tušit autora, jemuž zněla v uších známá věta z Ex 12,14 a který rovněž znal praxi výročního svátku „znovuzasvěcení jeruzalémského chrámu“ (tj. chanuku); takový autor ovšem zcela jistě nemohl být současníkem krále Jóaše (9. st. ante).

(3) *Termín 'édút:* Zřetelnou stopou odkud vítr fouká je v této větě užití termínu עֲדָת ('édút), resp. vazba לְעֲדָתָא ... וְהָיָה ... לָא 'édút, „i bude ... památným svědectvím“). Termín עֲדָת sice starověká hebrejšтина zná, ale s poněkud jiným významem. „Svědectví“ o Hospodinových slavných činech či zjevené vůli Nejvyššího je v biblických textech synonymem termínů Zákon (Tóra) či „smlouva“ (*berit*), v určitých kontextech i termínu „příkaz“ či „ustanovení“.⁵⁶ Vazba לְעֲדָתָא ... וְהָיָה není v biblické hebrejštině

⁵³ Edna Lauden a Liora Weinbach, *Rav Milon Dictionary*, Tel Aviv 1993, 43: בֵּית – „house cleaning, repairs“ (לְעֵשֶׂת בְּרִיקְ הַבַּיִת).

⁵⁴ Srv. obvyklou „ich-formu“, jež patří k základním rysům tohoto žánru.

⁵⁵ Oddíl Ex 12 patří k textům tzv. kněžského kodexu, které rozhodně není možné datovat do doby dřívější než exilní; jako místo vzniku se obvykle uvádí babylonský exil kolem r. 550 (k současnému stavu bádání viz E. Zenger, *Op. cit.*, 109–122; základní informace též R. Rendtorff, *Op. cit.*, 204–212).

doložena. Pro význam „památné svědectví“, „svědectví na památku“ užívá biblická hebrejšťina kratší odvozeninu od téhož slovního kořene: עָד („svědek“, „dosvědčující instance“); ve stejné syntaktické vazbě jako v Jóašově nápise se vyskytuje např. v Dt 31,26 nebo Iz 19,20.57 Formulace Jóašova nápise tedy z hlediska biblické hebrejšťiny zaměřuje významy termínů עָד (‘éd) a עֲדוּת (‘édút); na tom je podezřelé, že to (opět) odpovídá běžnému jazykovému usu moderní hebrejšťiny.

Jinými slovy, za výrokem „i bude tento den památným svědectvím“, jak jej nápis formuluje, je možné tušit autora, jenž (a) znal praxi výročního svátku znovuzasvěcení chrámu (tj. chanuku), (b) inspiračně mu zněl v uších výrok Ex 12,14 a (c) jeho jazykový projev byl kontaminován frazeologií dnešní mluvené hebrejšťiny. Takový autor ovšem nemohl žít ve starověku, nýbrž jedině v naší současnosti.

(d) zdařilá práce

Obdobným směrem, i když ne s takovou jednoznačností, ukazuje také následující věta – „neboť zdařila se (ta) práce“ (ř. 14). V hebrejšťině předexilních textů se – na rozdíl od pozdějšího usu⁵⁸ – sloveso צָלַח v qalu neuvžívá ve vazbě s abstraktním subjektem; běžná je pouze vazba s personálním subjektem (Jr 22,30). Ještě běžnější je však kauzativní užití, kde je přímo či nepřímo vyjádřen působece zdaru (obvykle Bůh či jeho „požehnaný“ [Gn 39,2]) – srv. např. formulace v Ž 1,3: וְכָל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה יִצְלַח: „[blahoslaven ten muž ...], a (skrže) vše, co učiní, bude působit zdar“; nepochybně se však jedná o výskyt v textech exilních či pozdějších (převaha výskytů je v knihách 1Pa, 2Pa a Da). Výrok „neboť zdařila se (ta) práce“ jako zdůvodnění „památného svědectví tohoto dne“ zní pro kontext 9. st. ante značně anachronicky (z hlediska lingvistického i věcného).

(e) hapax legomena

V textu Jóašova nápise se vyskytuje řada termínů a frazeologických spojení, jež jsou v textu hebrejské bible velmi vzácné – některé z nich jsou tzv. *hapax legomena* (unikátní výskyt), jiné se sice objevují několikrát, ale vý-

⁵⁶ Srv. např. vazbu אָרוֹן הַעֲדוּת „schrána svědectví“ (kral. „truhla svědectví“; Ex 26,33; 40,3,21); též אֵהָל הַעֲדוּת „stan svědectví“ (Nu 17,23; 2Pa 24,6) aj.

⁵⁷ Iz 19,20: וְהָיָה לְאִמּוֹתַי וְלַעֲרֵב לְיִהוּדָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם „Bude to znamením a svědectvím o Hospodinu zástupů v egyptské zemi.“

⁵⁸ Např. Iz 54,17; Jr 12,1; Ez 15,4 aj.; v pozdějších vrstvách biblické hebrejšťiny se sloveso צָלַח (*qal*) vyskytuje i v neosobní vazbě – obvykle v negativní výpovědi „(ne)podari se (to)“ (Nu 14,14; Da 11,27).

lučně jen v oddíle o Jóašovi (2Kr 12,4–17) či souvisejících pasážích o zřízení, opravách či zničení Šalomounova chrámu (1Kr 6,2nn; 2Kr 22,5nn a 2Kr 25,8nn).⁵⁹ To znamená, že mezi textem Jóašova nápise a příslušnými biblickými tradicemi existuje velmi úzká, ano doslovná souvislost v rovině *formulovaného textu*. Tato vazba je přitom tolikeronásobná a jde do takových detailů, že nelze uvažovat o náhodě či analogii mimoděčné, nýbrž jen o přímé textové závislosti. Jiným způsobem vícenásobné identické užití svébytných, jinde nedoložených termínů či formulací nelze vysvětlit.⁶⁰

Závěr

Na základě uvedených dílčích pozorování si tedy na závěr můžeme položit otázku, jaký je vzájemný vztah Jóašova nápise a uvedených oddílů Bible a co z nalezené odpovědi vyplývá pro otázku věrohodnosti tzv. Jóašovy tabulky.

Textová závislost biblického podání na Jóašově nápise ve smyslu shora uvedené Na‘amanovy hypotézy⁶¹ se jeví jako značně nepravděpodobná. Nejde jen o to, že doslovné analogie jsou tak mnohočetné a přesné, že by do utváření biblických textů musela být vnesena zcela bezprostřední znalost textu nápise; text by pak již nesměl podléhat žádným pozdějším přepracováním či úpravám. Navíc ovšem, textové analogie se netýkají jediného biblického oddílu (2Kr 12), nýbrž přinejmenším ještě dalších tří (1Kr 6; 2Kr 22 a 25); ty všechny by musely být spoluutvářeny takto doslovně přesným „ohlasem“ Jóašova nápise.

O mnoho pravděpodobnější se zdá být opačné chápání vzájemného vztahu – Jóašův nápis je závislý na textech biblických. Je-li tomu tak, pak ale nemůže být z doby Jóašovy (9./8. st.). Jak by mohl Jóaš či jeho současník – za předpokladu, že nápis byl vytesán za jeho života – citovat z biblického textu, který retrospektivně, hodnotícím způsobem vypovídá o jeho době? Vzhledem k tomu, co víme o problematice vzniku biblických látek a o procesech, jež vedly k ustálení textové podoby knih Královských, nelze

⁵⁹ Z termínů se jedná zejména יָצַע (*jáci‘a*, „přístěnek“, „přistavba“; ř. 11, 1Kr 6,5.6.10 [vždy *qeré/ketib* !]), שְׁבָכִים (*šebákím*, „ozdobné/mřížování“; ř. 11, 1Kr 7,17.18.20.41.42.42; 2Kr 25,17; ve stejné souvislosti též 2Pa 4,12.13 a Jr 52,22.23) לִלְלִים (*lúllím*, „točité schodiště“ [?]; ř. 12, 1Kr 6,8) a גֵּרָעָה (*gerá‘ót*, „konzolové nosníky“; ř. 12, 1Kr 6,6). Z frazeologie běží zejména לֵב אִישׁ (*léb ‘iš*, „srdce člověka“, „lidský úmysl“; ř. 4, 2Kr 12,5), כֶּסֶף הַקְדָּשִׁים (*kesef hakk‘dáším*, „stříbro svatých darů“; ř. 6, 2Kr 12,5), אֶבֶן מַחֲצֵב (*even machcev*, „kámen otesaný“; ř. 7, 2Kr 12,13; 22,6; 2Pa 34,11) – a samozřejmě především o syntagma בְּדֵק הַבַּיִת (*bedeq habbajit*, „trhlina Domu“; ř. 10, 2Kr 12,6.7.8.9.13; 22,5).

⁶⁰ Hypotetickou možnost, že by všechny zmíněné texty byly nezávisle na sobě odvozeny od společné předlohy, ponechávám stranou jako nepravděpodobnou.

pomýšlet na to, že by citáty dnešní podoby textů mohly pocházet z doby předexilní.

Vzhledem k tomu, co bylo v úvodu naznačeno o podezřelých okolnostech nálezů a o povaze dosavadních informací o něm, především pak ale na základě porovnání epigrafického textu s texty biblickými – a v neposlední řadě na základě věcných aspektů obsahu textu – nelze než uzavřít tento výklad velmi skeptickým konstatováním: tzv. Jóašův nápis vykazuje závislost na biblickém textu; obsahuje jazykové i věcné prvky, které by v kontextu 9. st. ante působily zcela kuriózně, ano zcela nemyslitelně; řada rysů textu ukazuje na autorský projev moderního současníka, jenž nevyniká dostatečně diferencovanými znalostmi o dějinách hebrejského jazyka, o problematice vzniku biblických látek ani o příslušné oblasti epigrafiky nemá potřebný přehled, spíše než hebrejštinou starověkou mluví novodobou ivrit a vposledu mu běží spíše o Šalomounův chrám než o Jóašovu obnovu. Řečeno lapidárně – tzv. Jóašův královský nápis nejspíše není epigrafickým nálezem století, nýbrž nepříliš zdařilým podvrhem.

Epilog

*Nebývá obvyklé, aby závěry textového zkoumání biblistů byly potvrzovány či vyvráceny policejním vyšetřováním. V případě zde zkoumaného předmětu se tak ovšem zřejmě stane. Téhož dne, kdy autor této studie předkládal výše uvedené poznámky a závěry akademické veřejnosti,⁶² vyšla v izraelském deníku *Ha'arec*⁶³ další zpráva k této věci. Ta odhalila nejen identitu majitele, ale přinesla další informace, jež posilují podezření, že běží o falsum. Oded Golan se doznal, že je vlastníkem předmětu, a výměnou za příslib beztrestnosti jej vydal státním úřadům. Na výsledky komplexního odborného posouzení nálezů nezbyvá než si počkat. Výsledky domovní prohlídky u zmíněného sběratele však již nyní promluvíly výmluvně – surovinné i nástrojové vybavení utajované dílny pravděpodobně sloužilo i podstatně méně poctivým účelům, než jsou práce restaurátorské.*

⁶¹ Viz výše, pozn. 10.

⁶² Viz pozn. 1.

⁶³ Článek „עודד גולן מסר «כתובת יהואש» תמורת הבטחה שלא יועמד לדין, [Oded Golan předal »Jóašovu stélu« výměnou za slib, že nebude postaven před soud]“, in: *Ha'arec*, 18. března 2003; za ochotné excerptování článku z hebrejštiny (do anglické verze deníku nebyl zařazen) děkuji Dr. Petru Slámovi.